

► Araştırma makalesi / *Research article*

Hristiyan Dualarında İsa ve Meryem'in Şefaati

Emine YÜKSEL

ORCID: 0000-0002-0992-2867 | ROR ID: 013s3zh21 | emine.yuksel89@hotmail.com

Doktora Öğrencisi., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Dalı / PhD Candidate., Necmettin Erbakan University, Faculty of Social Sciences, Department of Philosophy
and Religion, Konya, Türkiye

Gönderim / *Received*: 05.07.2024 | Kabul / *Accepted*: 18.12.2024 | Yayın / *Published*: 30.04.2025

Atıf: Yüksel, Emine. "Hristiyan Dualarında İsa ve Meryem'in Şefaati". *Dinler Tarihi* 2/1 (2025): 25-45.

Öz: Hristiyanlıkta İsa'nın günahlardan uzaklaşmayı ve arınmayı içeren mutlak kurtarıcı özelliği, kurtuluş ve şefaati gibi kavramların daha çok ön plana çıkmasına sebep olmuştur. Bu durum Hristiyanların günahlarından kurtulup ebedi kurtuluşu elde etmek ve Tanrı ile birlikte yaşayabilmek için başvurdukları farklı uygulamalarda da kendini göstermektedir. Bu uygulamalardan biri de Hristiyanların ibadet ve dualarında İsa ve Meryem'in şefaatine sığınmalarıdır. Dualar incelendiğinde duada bazı kavram ve isimlere daha fazla yer verildiği, Hristiyanlıktaki aracı/kurtarıcı kavramının sadece İsa ve Meryem'le sınırlandırılmayacağı, kutsal kabul edilen aziz/azizeleri de kapsadığı ve ayrıntılı olarak ele alınması gerektiği görülmektedir. Çalışmamızda Hristiyanlıkta yer alan şefaati kavramının Hristiyan dualarında nasıl ve ne şekilde yer almaya başladığı, İsa ve Meryem'in aracı olarak duadaki yeri ve önemi hakkında dua örnekleriyle bilgi verilmektedir. Konunun sınırlandırılması açısından sadece İsa ve Meryem'in şefaati üzerinde durulmuş, diğer kutsal kişilere yer verilmemiştir. Çalışmanın sonucunda Hristiyanlıkta kurtuluş düşüncesiyle bağlantılı olan şefaati inancının Hristiyan hayatında önemli bir yere sahip olduğu, Hristiyan kişinin mutlak bir şefaatiçi olmadan asla kurtuluşa eremeyeceği, kurtarıcı olarak kabul edilen şefaati istenilen bu kutsal kişilerin hepsinin, inananları zayıf anlarında her türlü kötülüklerden ve günahlardan koruyup kollayıcı olmaları, kurtuluşa ulaşmada yardımcı olmaları ve onlar için Tanrı'nın huzurunda bağışlanma dileyerek şefaatte bulunmaları gibi ortak özelliklerin olduğu görülmüş, günümüze kadar ulaşan bu şefaati inancının Hristiyan ayinleri içinde yer alan dualarda ve ilahilerde hala etkisini göstermeye devam ettiği gözlemlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Şefaati, Dua, Kurtuluş, İsa, Meryem.

The Intercession of Jesus and Mary in Christian Prayers

Cite as: Yüksel, Emine. "The Intercession of Jesus and Mary in Christian Prayers". *Dinler Tarihi* 2/1 (2025): 25-45.

Abstract: The worship of sacrifice has been the cornerstone of religious practices in various cultures and traditions from ancient times to the present day. This form of worship, which involves sacrifices offered as living or non-living, has served as a means for individuals and communities to atone for their sins, seek divine grace, and rebuild their relationship with God. Moreover, in many traditions, these sacrifices had profound penance characteristics, symbolizing the cleansing of sin and the renewal of spiritual bonds. The most obvious example of this is the two goats offered on Yom Kippur in Judaism. In Christianity, it is seen that Jesus replaced animal sacrifice. The fact that Jesus represents both the sacrificial lamb and the scapegoat and that his death on the cross is believed to be the atonement for people's sins shows that there is a significant change in the understanding and practice of sacrificial worship. The article basically aims to understand how the New Testament portrays Jesus' death on the cross in the context of the idea of sacrifice and how early Christians interpreted Jesus' sacrifice on the cross. In order to understand the background of Jesus' sacrifice, how the scapegoat practice took place in the Hittite, Greek and Roman traditions, the atoning sacrifice in Judaism, the transferability of sin and representative suffering will be discussed. In this context, it will be tried to reveal how the concept of scapegoat came from ancient traditions, and how Christianity gave this idea new meanings in its own theological thought system.

Keywords: History of Religions, Christianity, Judaism, Sacrifice of Atonement, Scapegoat.

Değerlendirme / Review	:	Çift taraflı kör hakemlik, dış bağımsız / <i>Double-blind, external independent.</i>
Etik Beyan / Ethical Declaration	:	Bu çalışma, Prof. Dr. Mustafa Sami BAYKAL danışmanlığında hazırlanan "Hristiyanlıkta Şfaat Kavramı ve Şfaatin Hristiyan Dualarındaki Yeri" (Necmettin Erbakan Üniversitesi: 2018) adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir. / <i>This study is derived from master's dissertation entitled "The concept of intercession in Christianity and the place of intercession in Christian prayer" (Necmettin Erbakan University, 2018) , prepared under the supervision of Prof. Dr. Mustafa Sami BAYKAL.</i>
Etik Bildirim / Complaints	:	dinlertarihi@asbu.edu.tr
Benzerlik Taraması / Similarity Check	:	İthenticate
Çıkar Çatışması / Conflict of Interest	:	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. / <i>The Author declares that there is no conflict of interest.</i>
Finansman / Grant Support	:	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. / <i>No funds, grants, or other support was received.</i>
Lisans / Licence	:	CC BY-NC 4.0

Giriş

Dua, Yüce Yaratıcı ile kulu arasındaki iletişimin adıdır. Bu iletişim tek yönlü bir iletişim değildir. İki yönlü olan bu iletişimde kuldan Rabb'e yalvarma, yakarma olarak yükselen dua, Rab'den kula bağışlanma ve mağfiret olarak iner. İnsan hayatının her anında yer alan dua, farklı şekillerde tezahür etse de insanın sonlu ve aciz olduğunun, sonsuz kudret sahibi bir varlığa inanma ihtiyacı hissettiğinin bir göstergesidir. Kimi ayakta, kimi diz çökerek, kimi secde hâlinde bu ihtiyacını dile getirir. Hangi dinde olursa olsun duanın ayrı bir önemi vardır. Dua bazı dinlerde Rab'den aracısız istekte bulunmayı gerektirirken bazı dinlerde ise Rabb'e ulaşmak, onun huzuruna çıkmak için bir aracının varlığına ihtiyaca dönüşmüştür. Çünkü insan günahlarıyla uzaklaştığı kapıya bir aracı/şefaatchi ile ulaşabilmektedir. Bu dinlerden biri olan Hristiyanlıkta bu aracı figür hiç günah işlememiş olan İsa'dır. İnsan günaha düştüğü ve bu sebeple de Rabb'in rızasından uzaklaştığı için Rabb'in huzuruna şefaatchisi olmadan çıkamayacaktır. Günah işlememiş olan sadece İsa olduğundan dolayı da aracı kılınarak onun adıyla dua edilir. Hristiyanlığa göre bir kişi şefaatchisi olmadan cehennemden kurtulamamaktadır. Bu anlayışla Hristiyanlar başta İsa'nın şefaati olmak üzere zamanla İsa'ya en yakın kişi olmasından dolayı Meryem'in ve duada özel bir yere sahip olduğuna inandıkları diğer kutsal kişilerin/aziz-azizelerin de şefaatini istemektedirler. Hristiyanlıktaki bu dua örnekleri incelendiğinde bazı kavram ve isimlerin ön plana çıkarıldığı gözlemlenmektedir. Zira söz konusu dinde yer alan duaların genelinde kurtuluş yolunu gösteren en önemli iki figür olan İsa ve Meryem'e sesleniş, yardımlarını ve şefaatlerini isteme söz konusudur.

1. İsa ve Meryem'in Şefaati ve Kurtuluştaki Rolü

Her dinin ortak noktası, insanları kurtuluşa erdirmektir. Fakat bu her dinde farklı şekilde gerçekleşir ve her din genellikle tek kurtuluş yolunun kendi dini olduğunu söyler. İşte bu dinlerden biri de Hristiyanlıktır. Hristiyanlar tarafından Hristiyanlık, kurtuluş fikri üzerine bina edilmeye çalışılmış ve bu fikrin dayanak noktası da İsa olarak seçilmiştir.¹ Çünkü İsa Tanrı tarafından kurtarıcı olarak gönderilmiştir. Hristiyanlıkta batı akademisindeki ifadeyle "Salvation" ve "Redemption" kavramları Kutsal Kitap'ta yer alan Hristiyan kurtuluş fikrinin dayanağı olan en önemli iki kavramdır.²

¹ Kemal Polat, "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş", *Ekev Akademi Dergisi* 10/27 (2006), 184.

² Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005), 297; Polat, "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş", 186.

Hristiyanlık için kurtuluş kavramı dünya saadetinden daha çok ahirette ebedi saadeti elde etme anlamına gelmektedir. Bu sebeple de günahlardan uzak durma, arınma önemlidir. Bunun yolu da İsa'yı kabul etmek ve O'nu tanımadır.³ Çünkü İsa günahlardan uzaklaşma ve arınma için bir yoldur. Günümüz Hristiyanlığının bu anlayışının oluşmasında önemli bir etkiye sahip olan Pavlus'a göre de günahları nedeniyle Tanrı'dan uzaklaşan insanlar, İsa'nın Tanrıya itaati ve kusursuz teslimiyetiyle Tanrıyla yeniden barışmışlardır.⁴ Pavlus'un bu ifadeleri Hristiyanlığın kurtuluş anlayışının temelini oluşturmakta, kısaca özetlemektedir.⁵

Hristiyanların Tanrı'yı tanımasını sağlayan İsa, onlara yeni bir hayat sunmaktadır. İsa'nın çarmıhta oluşturduğu kurtuluş etkisi bu yeni hayatlarının başlangıç sebebidir.⁶ İsa'nın kendisini insanlık adına kefarete olarak sunmasıyla ilk günahla birlikte tüm kişisel günahlarda ortadan kalkmış, günahlarından arınan insanın Tanrı'yı tanımasının önündeki bütün engeller yolundan çekilmiştir.⁷ Kutsal Kitap'ta "Ve eğer biri günah işlerse Baba'nın nezdinde şefaatchimiz İsa Mesih vardır. Kendisi günahlarımıza ve yalnız bizim günahlarımıza değil, bütün dünyaya kefarettir."⁸ cümlesi de İsa'nın kurtarıcı özelliğini vurgulamaktadır. Başlangıçta İsa'ya has kılınan bu özellik daha sonra Tanrı katında önemli bir yeri olduğuna inanılan bazı kişileri de içine almıştır.

Kurtuluşla yakından ilişkili olan şefaate kavramı, Arapça kökenli bir sözcük olup, bir kimsenin suçunun bağışlanması ya da dileğinin yerine getirilmesi konusunda o kimseye Tanrı yanında aracılıkta bulunmayı ifade etmektedir. Genellikle şefaate ölmüş veya yaşayan kutsal kişiler vasıtasıyla dindarlar adına yahut günahı ve sevabı birbirine eşit durumdaki bir ruhun lehine Tanrı katında özel bir müdahale ve af talebinde bulunma şeklinde gerçekleşir. Şefaate kurtuluş öğretisi ile bağlantılı olarak birçok dinde yer almakla birlikte niteliği ve biçimi farklılık gösterir. Birçok dinde ölmüş kutsal kişilerin öteki dünya için aracılık yapabileceğine ve şefaate istemek üzere onlara dua edilebileceğine, aynı zamanda ölümlerin arkasından yapılan duaların azaptan kurtarıcı gücüne inanılmaktadır.⁹

Hristiyanlık, İsa yoluyla kurtuluş öğretisine dayandığından bu dinde kefarete, mutlak aracılık gibi kavramlar kapsamında şefaate daha çok yer verilmektedir. İsa'nın

³ Yuhanna, 17:5.

⁴ Koloseliler, 2:19-22. Bk. Şinasi Gündüz, *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004), 234.

⁵ Polat, "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş", 185-189.

⁶ P. Luigi İannitto, *Hristiyan İnanıcı Kutsal Kitaplara, Kilise Babaları ve Belgelerine Göre Açıklanan Hristiyan Gerçekleri*, çev. Leyla Alberti (İstanbul: 1994), 100.

⁷ İannitto, *Hristiyan İnanıcı Kutsal Kitaplara, Kilise Babaları ve Belgelerine Göre Açıklanan Hristiyan Gerçekleri*, 99.

⁸ 1. Yuhanna, 2:1-3.

⁹ Mustafa Alıcı, "Şefaate", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 38/411.

kefareti, kurtarıcı vasfı İznik Konsilinde “İsa biz insanların kurtuluşu için gökten inmiştir, cisimleşip insan olmuştur.” ifadesiyle net bir şekilde dile getirilmişken Kadıköy Konsilinde ise bu ifade yeniden canlandırılmıştır.¹⁰ Yeni Ahit’te şefaath kavramı “bir kişinin bir başka kişinin savunucusu olması veya onun lehine af dilemesi” şeklinde yer almıştır.¹¹ Bu bağlamda özellikle İsa, başrahip sıfatıyla inananların günahlarının bağışlanmasını dileyen¹² ve inananlar hatta bütün insanlık adına Tanrı katında şefaatte bulunan biri olarak sunulmuştur.

Hristiyanlıkta İsa’nın öncelikli görevi inananları günahlarından temizlemek,¹³ kutsallaştırmak ve ona verimli bir yaşam sunmaktır. İsa’nın kurtarıcı¹⁴ görevinin başlıca amacı, bilgisizlik ve kuşkunun neden olduğu umutsuzluktan insanları kurtarmak, her şeyin anlamsız olduğu yolundaki ürkütücü kaygıya son vermektir.¹⁵ Bu yüzden İsa, hakikate şahadet etmek için gelmiş ve bu şahadetinde Tanrı huzurunda O’na iman edenlere her an şefaath ederek devam etmektedir.¹⁶ Hristiyanlar için İsa’nın bu temsil görevi geçmişte kalan bir görev değil, her an devam etmekte olan bir görev olarak görülmektedir. İsa, günahları kaldırmak için önce yeryüzünde görünmüş, günahlar için ölüp dirildikten sonra Tanrı katında günahları bağışlanmış insanı temsil etmek üzere görünmektedir. Bir gün de O’na iman edenleri kendi yanına almak için yine görünecektir.¹⁷ İsa’nın bu aracılık görevi¹⁸ İsa’ya inanan herkesi ilgilendirdiği için daimi, kalıcı, ebedi ve evrenseldir.¹⁹ Çünkü Tanrı bütün insanların kurtuluşunu istemektedir.²⁰

Kiliseler arası şefaatin meşruluğu ve mahiyeti ise tartışmalıdır. Doğu ve Ortodoks kiliseleri şefaath konusunda Katolikler kadar derin öğretilere sahip olmasalar da genel anlamda hem gökteki azizler komünyonu üyelerinin kendileri veya başkaları lehine

¹⁰ İsmail Taşpınar, “I. İznik Konsili (325) ve İslam Kaynaklarındaki Yeri”, *M.Ü ilahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2004/1), 28; Mehmet Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili* (Konya: 1991), 18-19. Ayrıca bk. Muhammet Tarakçı, “Nestorius ve Kristoloji”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/19 (2010), 223.

¹¹ Bu konuda Yeni Ahit’te yer alan ifadeler şunlardır; İbraniler, 7:25; 9:24; Romalılar, 8:34; 1. Timoteos, 2:5-6.

¹² 1. Yuhanna, 2:2.

¹³ Ferruh Kahraman, *İtikadi Açından Hristiyanlık ve İslamiyet’te Günah* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011), 81.

¹⁴ Thomas Michel, *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş (Dinler Tarihine Katkı)* (İstanbul: Sak Ofset yay., 2012), 63.

¹⁵ Polat, “Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasıtasıyla Kurtuluş”, 193.

¹⁶ Yuhanna, 14:2. Ayrıca bk. Mehmet Alparslan Küçük “İkonografiden İnanca ‘İsa Mesih’in Dirilişi/Paskalya’ Süreci”, *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/8 (2016), 256; Musa Kâmil, *Neden Kurban?* (İzmir: Sevgi Yayınları), 13.

¹⁷ İbraniler, 9:27-28.

¹⁸ Romalılar, 8:34; İbraniler, 7:25; 1. Yuhanna, 2:1-2; 1. Timoteos, 2:4-6; Efesliler, 2:14-16; Elçilerin İşleri, 4:12.

¹⁹ Dolabani, *Azizlerin Şefaati*, 6.

²⁰ Ingrid Maisch, “Salvation”, *Encyclopedia of Theology*, ed. Karl Rahner (New York: 1975), 1506.

Tanrı katında şefaati etmesini hem de ölü için şefaati dilemeyi meşru kabul ederler. Genel olarak Protestan kiliseleri, Pavlus'un öğretisi ışığında insanları günahattan kurtarıcı ya da kefareti olması bakımından İsa'nın aracılığının mutluluğuna inanır; bunun ötesinde bir şefaati anlayışı ise tartışmalıdır.²¹

Hristiyanlıktaki kurtuluş öğretisi yalnız İsa yoluyla gerçekleşebileceği için bütün kiliseler İsa'nın aracılığını yani şefaati istisnasız kabul etmişlerdir. Ancak şefaati sadece İsa'ya ait bir eylem değildir. İlk dönemden itibaren kilise babaları ruhani varlıklara dua etmeyi ve onlardan şefaati istemeyi gerekli görmüşlerdir. Roma Katolik Kilisesi Trent Konsilinde (1545-1563) şefaati ve başkası lehine niyazda bulunmayı bir dogma şeklinde ortaya koymuştur. Başta Meryem olmak üzere azizlerin şefaatiğine inanıp onlara niyazda bulunmak İsa'nın mutlak Rab oluşuna ve aracılık rolüne zarar vermemekte; aksine bütün lütuf ve meziyetlerin ondan geldiği inancını güçlendirmektedir. Bu bağlamda dindar bir insanın ölmüş veya yaşayan bir başka dindar insandan dua yahut şefaati dilemesi meşru görülmektedir.²²

Hristiyanlıkta Meryem'in şahsiyeti ise İsa'nın şahsiyetine bağlıdır. "Meryem oğlu İsa'nın Tanrı ile aynı cevherden olması" İsa'nın tanrılığını resmileştirmekle kalmayıp aynı zamanda annesi Meryem'in de "Tanrı Annesi" mertebesine yükseltilmesine sebep olmuştur.²³ Böylece Hristiyan halk tarafından Meryem'e gösterilen aşırı ilgi²⁴ konsil kararlarıyla resmileştirilmiştir. Resmi kilisenin Meryem'e verdiği "Tanrı Annesi"²⁵ mertebesi halk arasında Meryem'in tanrısallığına da inanmayı kolaylaştırmıştır. Çünkü Tanrı annesi olan birinin, Tanrı olmasına inanmak kadar mantıklı bir şey olamazdı.²⁶

Meryem'e gösterilen bu aşırı ilgi, ilk Hristiyan asrından sonra, gün geçtikçe daha da gelişmiş ve genel Hristiyan kilisesinde Hristiyanlıkla bütünleşen bir Hristiyan dini eylemi haline gelmiştir. Miladi I. yüzyıldan itibaren, kilise babaları da ciddi şekilde Meryem Kültü'nü desteklemektedir. Meryem'in ruhta ve bedende olan bakirelik hali, mütevazı bir hayat sürdürdüğünün ve saf bir kalbinin olduğunun kanıtı olarak kabul edilmiştir. Bu kusursuz hâliyle ve iffetiyle kendisine dua edenlerin dileğini dilediği her an oğula ve babaya ulaştırabilme ayrıcalığına sahip kılınmıştır. Bakire doğumuyla

²¹ Loraine Boettner, *Roman Catholicism* (New Jersey: 1962), 268.

²² Alıcı, "Şefaati", 38/411.

²³ Mehmet Aydın, "I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi", *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 10/20 (2015), 10.

²⁴ Meryem'e bir Ana Tanrıça gibi davranılmış ona eski tanrıçaların bazı özellikleri verilmiştir. En önemlileri arasında İsis'in "Tanrının Anası" ve "Cennet Kraliçesi" lakabı sayılabilir. Günay Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011), 133-135.

²⁵ Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*, 41. Ortodokslara göre Meryem, öncelikle İsa'nın anası olduğu için saygı ve hürmete layıktır. Bunun yanı sıra o, kendi özgür iradesiyle Tanrının kendi aracılığıyla bedenleşmesini kabul ettiği için de ayrıca ihtirama layıktır. Ali İhsan Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5(2000), 64.

²⁶ El Mâide 5/116.

Tanrısal bir varlık olduğunu kanıtlayan Meryem'in günahsızlığıyla ve günahattan korunmuş hâliyle,²⁷ ayrıca dua ve oruç yönelişiyle, dileklerinin oğul ve baba tarafından geri çevrilmeyeceğine hükmedilmiştir. Duaları asla reddetmeyen, günahkârdan yüz çevirmeyen, yardımını hiç kimseden esirgemeyen Meryem, günah çaresizliği ve kurtuluş ümidi arasında kalan bütün insanlar için, bu şefkat ve merhametiyle giderek daha fazla aracılık işlevini üstlenir hâle getirilmiştir.²⁸

Meryem'e Hristiyanlıkta diğer kadınlar ve bütün aziz/azizeler arasında İsa'dan aşağıda fakat diğerlerinin hepsinin üstünde bir değer verilmektedir. Bakire Meryem, aziz/azizelerin en üstünü olarak daha sonra dindarlığın bir objesi ve kült hâline gelmiştir. Özellikle Roma Katolik Kilisesinde masumluk düşüncesi ve Meryem'in göğe kabulü²⁹ gibi dogma haline gelmesi bunun bir göstergesidir.³⁰ Aziz/azizelere saygı ve bağlılık, bilhassa onun şahsiyetinde çok mesafe almıştır.³¹

Daha sonraki dönemlerde Meryem'e gösterilen bu aşırı saygı ve bağlılık, Hristiyanlar tarafından Meryem'in, kötülöklere karşı da koruyucu bir özelliği olduğunun kabulüne neden olmuştur. Bu dualardan birinde Meryem'e şöyle seslenilmektedir: "Tanrı'nın anası, dualarımızı işit, bizi musibette ihmal etme, bizi tehlikeden kurtar."³²

2. Hristiyan Dualarında İsa ve Meryem'in Şefaati

Hristiyanlıkta duanın temelinde Tanrı'ya güven ve yüce bir inanış vardır. Dua, Tanrı'yla içten yürekten bir söyleşi ve ona bilinçli bir şekilde tapınmaktır. Hristiyanlar tapınma yerlerinde birlikte toplandıklarında, evde aileleriyle birlikte ve sessiz olarak günlük işlerini yaparken dua ederler. Birçoğu her gün belirli bir zamanda Kutsal Kitap'ın bir bölümünü okumayı ve dua etmeyi adet edinmiştir. Dualarında Tanrı'ya bütün iyilikleri için şükrederler, günahlarını açıklayıp O'nun kendilerini bağışlamasını

²⁷ O, tıpkı Biricik Oğlu Mesih İsa gibi asli günahattan azade kılınmış bir kimsedir. (Immaculate Conception) Bu da 1854 yılında Papa IX. Pius tarafından kredoya ilave edilen bir husustur. Bk. Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", 66.

²⁸ Kürşat Haldun Akalın, "Göğün Kraliçesi İsis'in Geri Dönüşü: Hristiyanlıkta Meryem Ana Tapınması", *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi* 45 (2016/1), 90.

²⁹ (Assumption of Mary) Orta çağlardan beri Roma Katolik ve Bizans dinsel düşüncesinde yer alan bu anlayış, 1 Kasım 1950 tarihinde Papa XII. Pius tarafından "Asli günahattan korunmuş Tanrı Anası, sürekli bakire Meryem, dünyevi hayatını tamamladıktan sonra beden ve ruhen göğe yükseltildi" şeklindeki bir ifadeyle amentüye alınmıştır. Ortodokslar ise asli günahattan korunmuşluğunu kabul etmese de (diğer insanlardan ayırdığı için) göğe yükselişini kabul ederler. Bk. Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", 65-66.

³⁰ John Reumann, "Mary", *The Encyclopedia of Religion*, ed. Mircea Eliade (New York: 1987), 9/249. Ortodokslar ise, Hz. Meryem'in sürekli bakireliğine (Aeiparthenos) inanmaları, onu "Tamamen Kutsal" (Panagia) ve "Tanrının Anası" olarak görmeleri itibarıyla Katoliklere yakın bir tutum sergiler. Bk. Yitik, "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi", 64.

³¹ Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*, 42-43.

³² Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*, 51.

dilerler, hastaların iyileşmesi ve inanmayanların kurtulması için yakarırılar. İsa her zaman dua etmelerini istemiştir. İsa pazar günü ölümden dirildiği için her Pazar özellikle kutsal bir gündür. Genellikle pazar günleri Tanrı'ya birlikte tapınmak için toplanırlar, sık sık başka günlerde de toplantılar yapılır. Tapınma toplantılarında Kutsal Kitap okunur, ruhsal şarkılar (ilahiler) söylenir, önderler tarafından ders verilir.³³ İbadet Tanrı'nın Hristiyanlara bir sırrıdır. Bu sır Tanrı'ya varmak ve onu tanımadır. Tanrı'ya varmanın ve onu tanımanın yolu ise duadır. Bu da bize göstermektedir ki Hristiyan inancında dua ve ibadet birbirinden ayrılması imkânsız iki kavramdır.

İsa Hristiyanların Tanrı'ya bir baba gibi yaklaşmalarını, diledikleri zamanda ve yerde kendi ana dillerinde O'na yüreklerini açmalarını söylemiştir. Birgün Samiriyeli bir kadın İsa'ya Tanrı'ya nerede dua etmesi gerektiğini sorduğunda İsa ona, "Kadın inan bana, öyle bir saat geliyor ki Peder'e ne bu dağda ne de Kudüs'te tapınacaksınız. Tanrı ruhtur ve ona tapanlar ruhta ve gerçekte tapınmalıdırlar."³⁴ diye cevap verir. Tanrı her yerde hazır ve nazır olduğu için duada belirli bir yön aramazlar.³⁵

Hristiyan kişi tek Tanrı'ya, Kutsal Üçlü Birliği içeren Tanrı'ya dua eder. Dua arzuların Tanrı'ya³⁶ İsa'nın adıyla,³⁷ Kutsal Ruh'un yardımıyla,³⁸ günahların itirafıyla³⁹ ve onun merhametini umarak şükranla sunulmasıdır⁴⁰. Kutsal Ruh ve İsa'nın baş kâhinlik hizmeti, inanan kişiye dua yaşamında yardımcı olur.⁴¹ Genellikle Yeni Ahit'te özel ya da genel tüm dualar, İsa aracılığıyla ve Kutsal Ruh'la Tanrı'ya yapılır. Hristiyan kişi, Kutsal Üçlü Birliğe dua edebileceği gibi, üçlü birliğin bir kişisine de yönelebilir. Yeni Ahit'te⁴² ya da Missa Ayini⁴³ sürecinde dualar İsa'ya yönelir. Aynı şekilde, "Gel, Kutsal Ruh" cümlesinde olduğu gibi kimi dualar Kutsal Ruh'a çevrilir. II. Vatikan Konsili bütün duaların eninde sonunda Tanrı'ya yöneldiğini açıkça belirtmiştir. Göklerdeki Meryem Ana'ya, meleklerle ve azizlere yapılan dualar da onların Tanrı

³³ William M. Miller, *Mesih İnanlılarının İnanç ve Uygulamaları*, (İstanbul: Müjde Yayıncılık), 56-57.

³⁴ Yuhanna, 4/19-24.

³⁵ İbadetlerinde maddi temizlikten çok manevi temizliğe önem veren Hristiyanlar, İsa'nın beden temizliğine çok önem veren, fakat manevi temizliğini unutan Ferisilere hitap ederek onlara, "Sen önce kupanın ve çanağın içini temizle ki, dıştan da temiz olsunlar." sözünü delil gösterirler. Bu sözlerle insanın iç temizliğinin yani ruhun ve kalbin temizliğinin, bedensel temizlikten daha önemli olduğunu vurgulamaktadırlar. Xavier Jacob, *Sorabilir miyiz? Hristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular* (İstanbul: 2015), 84-85.

³⁶ Mezmurlar, 57:1-11.

³⁷ Yuhanna, 16:23.

³⁸ Romalılar, 8:26.

³⁹ Mezmurlar, 32:5-6; Daniel, 9:4.

⁴⁰ Filipililer, 4:6.

⁴¹ Romalılar, 8:26; İbraniler, 4:14-16.

⁴² 1. Yuhanna, 14:14; Elçilerin İşleri, 7:59; 1. Timoteos, 1:12.

⁴³ Evharistiya/Komünyon veya Missa (Katoliklerde) da denilir. Bk. Christian W. Troll, *Müslümanlar Soruyor Hristiyanlar Yanıtıyor*, çev. Robert Kaya (İstanbul: Sent Antuan Kilisesi), 72.

katında diğer insanlara bağışlanma dilemeleri içindir. Göklerdekilere birlik, kutsal imanın ışığında anlaşılması gerekir ve bu, İsa aracılığıyla, Kutsal Ruh'ta, Tanrı'ya tapınmayı hiçbir şekilde zayıflatmayıp tam tersine bu tapınmayı daha verimli kılar. “Bize Merhamet Eyle” diyerek Tanrı'ya yapılan duada Kutsal Meryem Ana ve aziz/azizeler değişik biçimlerde onurlandırılır ya da onlara bağlılık gösterilir, “Bizim için dua et” denilerek arabuluculuk istenir.⁴⁴

Hristiyanlıkta ibadet, İsa'nın ibadet konusundaki telkini (ayın, dua) ve İsa'nın yaşayan ibadeti (ayın, dua) olmak üzere ikiye ayrılır. Hristiyan Kutsal Kitabı'nda İsa tarafından tavsiye edilmiş dini bir uygulama bulunmaz. Ancak orada, kalben dua edilmesi yer almaktadır. İsa; putperestler, Ferisiler gibi ibadet etmemek, duayı odaya kapanarak gizlilik içinde yapmak gerektiğini telkin etmiştir.

Hristiyan ibadetinin merkezinde yer alan İsa bizzat kendisi Hristiyanları dua etmeye teşvik etmiş ve onlardan şöyle dua etmelerini istemiştir:

Dileyin ve size verilecektir, arayın ve bulacaksınız, kapıyı çalın ve size açılacaktır. Zira dileyen alır, arayan bulur ve kapıyı çalana kapı açılır. İcinizden kim, oğlu ekmek isteyince taş; balık isteyince de yılan verir? Sizler kötü olduğunuz halde çocuklarınıza güzel şeyler vermeyi biliyorsunuz; şu haldeki göklerdeki Babanız kendisinden ricada bulunanlara fazlasıyla verecektir.⁴⁵

İsa, Tanrı'yı “bizim pederimiz” olarak isimlendirerek insanın kâinata işgal ettiği mevkiyi, orada oynayacağı özel rolü ile Tanrı'nın onun hayatındaki yerini belirtmektedir. Tanrı'yı Baba olarak tanıyan mümin, kendi kendisini O'nun manevi huzurunda görmekte; kendisine her şeyi veren, daima yanı başında hazır bulunan, ta ruhunun içine kadar kendisini gören ve seven O şahsa karşı duyduğu mutlak güveni dile getirmektedir. Bu dua iki aşamadan oluşmaktadır: mümin ilk önce kendisinden feragat edip, bencilliğinden sıyrılarak Tanrı'nın şanı ile iradesini ön plana çıkarmaktadır. Daha sonra kendi isteğini dile getirmektedir.⁴⁶

Tanrıya mutlak güven ve itaatle yönelen kişi İsa'nın adıyla duaya başlar. Bunun sebebi şudur, insan günaha düştüğünden dolayı Tanrı'nın rızasından uzaklaşmıştır. Ancak İsa'nın kanı sayesinde bu uzaklık zail olmuştur. Nitekim Pavlus bu hususu şöyle dile getirmektedir: “Fakat bir zamanlar uzak olan sizler, şimdi Mesih İsa'da Mesih'in kanı sayesinde yakınsınız.”⁴⁷

İnsanın günahı ve Tanrı'dan uzaklığı o denli büyüktür ki aracı olmaksızın onun huzuruna çıkamaz.⁴⁸ Bu görkemli işi yapabilecek, günah işlememiş, lekesiz, gökte ve

⁴⁴ İannitto, *Hristiyan İnanıcı Kutsal Kitaplara, Kilise Babaları ve Belgelerine Göre Açıklanan Hristiyan Gerçekleri*, 274-275. Ayrıca bk. Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 66.

⁴⁵ Matta, 7:7-11.

⁴⁶ J. Jomier, *İsa Mesih'in Hayatı* (İstanbul:1984), 47-48.

⁴⁷ Efeslilere Mektup, 2/13.

⁴⁸ Yuhanna, 14:6; Yuhanna, 14:13-14; Yeşaya, 59:2; 1. Timoteos, 2:5; Efesliler, 3:12.

yerde uygun sadece İsa olduğundan onun adıyla dua edilir.⁴⁹ İsa adıyla Baba'ya sunulan duanın iki önemli yönü vardır:

1. Dua, İsa'nın kimliği ve isteğiyle uyumlu olmalı.

2. Baba'yı ve Oğul'u yüceltme isteğiyle⁵⁰ İsa'ya ve yetkisine olan imanla yapılmalıdır.⁵¹

Bazı Hristiyanlarca duaya İsa'nın adıyla başlamanın, derin bir sırrı da vardır. Zira isim her zaman adı taşıyan varlığı temsil eder. Duaya O'nun adıyla başlamak, O'nun dua edenle bütünlüğünü temsil eder.⁵²

Hristiyanlıkta ibadet içinde veya ibadet dışında yer alan dua örnekleri incelendiğinde İsa'ya ve Meryem'e yönelen dualar, günlük dua örnekleri ve ibadet ve bayramlarda yer alan dua örnekleri olarak sınıflandırılabilir.

Hristiyanların günlük yaşamlarından İsa'ya dua örneklerinden bir kısmı şu şekildedir;

Ey Allah'ın oğlu İsa! Bize yardımcı ol.

Ey Meryem'in oğlu İsa, bize sığınacak yer ol.

Ey İsa Mesih Efendimiz bizi kuvvetlendir ve koru.

Şeytanı bizden uzak tutarak suç ve günahlarımızı affet ve yargılama gününde bize acı. Âmin.⁵³

Ey Allah! İsa Mesih'te bulduğumuz çareler için sana teşekkür ederiz. Onun bütün ihtiyaçlarımıza kâfi geldiğini bilerek, cesaretle ve emniyetle hayatın müşkülatını onun sükuneti ile karşılayalım. Bize dua öğreten adıyla yalvarırız. Ey göklerde olan babamız. Âmin.⁵⁴

Ey selamet veren Allah! Sulh sever olmamız için hafızalarımızı kuvvetlendir. Birbirimizi sevmemiz için herkesin ruhu sana dönsün. Kurtarıcımızın adına yalvarırız. Âmin.⁵⁵

Her şeye kadir Babamız, yüreklerimiz sana açıktır. Kulaklarımızı aç ki sesini iştelim ve ardınca yürüyelim. Bunu İsa Mesih adı ile dileriz.⁵⁶

İsa aracılığıyla dileklerini Tanrı'ya sunabilen insanlar dualarında İsa'nın yanında Meryem'in aracılığına da başvurmaktan geri durmamışlardır. Saint Bernard'ın (ö. 1153), "İsa bizden her şeyi Meryem vasıtasıyla ister" sözü de artık Meryem'in şefaatinin de Hristiyan dualarına karıştırıldığını göstermektedir. Meryem'in yargılama günü aracılığını anlatan rivayetlerde de Meryem'e yönelen duaların kurtarıcı özelliğinin

⁴⁹ İbraniler, 4:14-16; 7:25-27; I. Timoteus, 2:5; Koloseliler, 3:17.

⁵⁰ Elçiler, 3:16.

⁵¹ Açıklamalı Kutsal Kitap (İstanbul, Yeni Yaşam Yayınları, 2010), 1568.

⁵² Ali Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)* (İstanbul: 1998), 18. Ayrıca bk. *Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri (Özet)*, çev. Dominik Pamir (İstanbul: 2006), 147.

⁵³ Pietrelcina'lı Aziz Pio (P.A.P), "Dualar" (Erişim 8 Şubat 2024)

⁵⁴ J.Manning Potts, *Yukarı Oda Ferd ve Ailelere Mahsus 20 Günlük İbadet*, çev. Harriet Nilson (İstanbul: 1963), 31.

⁵⁵ Potts, *Yukarı Oda Ferd ve Ailelere Mahsus 20 Günlük İbadet*, 8.

⁵⁶ Osman Cilacı, *Psiko-Sosyal Açından İlahi Dinlerde Dualar* (Konya: Arı Basımevi, 1982), 85.

Hristiyanlar için ne kadar büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir.⁵⁷ Ayrıca Meryem, “Günahkârların Koruyucusu” olarak şefaet ederek kıyamette günahkârların kurtuluşu için adalet terazisini devirecektir.⁵⁸

Meryem belirli bir süre sonra Hristiyan dualarında “Meryem Tesbihi”⁵⁹ kapsamında, Hristiyan zikir dualarına eklenmiştir. Bunu önce Sistersien⁶⁰ tarikatı başlatmış, sonra da Dominikenler⁶¹ XVI. yüzyılda (1571) dini bir bayrama dönüştürmüşlerdir. Çünkü Meryem düşmanlara karşı yürütülen mücadelede, Hristiyanların yanındadır. XIX. yüzyıla gelindiğinde ise, Meryem tesbihi Katoliklerde yaygınlığını korumaya devam etmiştir. Bugün özellikle Katolik ve Ortodoks geleneğinde tesbih, özel dualar eşliğinde kullanılır ve Tanrı’ya yaklaşıtıncı dini bir nesne özelliğine sahiptir. Protestanlarda tesbih geleneği yoktur.⁶²

Hristiyanların Meryem ile bu bütünleşme arzusu Meryem’e ait çeşitli kült ve bayramların oluşmasına belirli ayların Meryem’e tahsis edilmesine sebep olmuştur. Batı Hristiyanlığı, XIII. yüzyılda, mayıs ayını, “Meryem Ayı” olarak kutlamaya başlamış ve bir aile bayramı hâline getirmiştir. Papa VII. Pie, 1815’te bu kültü resmen bir Katolik kültü olarak tasdik etmiştir.⁶³ Meryem’e duyulan bu aşırı bağlılık duygusu bazı durumlarda Meryem’in zor durumda bulunan bazı kişilere görünmesine, heykellerinin göz kırptığına ve ağladığına inanılmasına sebep olmuştur.⁶⁴

Katolik Kilisesinde, Meryem’e tahsis edilen resmi birçok kült yer almaktadır. Meryem adına “Seni Selamlıyorum Meryem” şeklindeki “Ave Maria Tesbihi” yer

⁵⁷ Kürşat Haldun Akalın, “Göğün Kraliçesi İsi’sin Geri Dönüşü: Hristiyanlık’ta Meryem Ana Tapınması”, *İLTED* 45 (2016/1), 101.

⁵⁸ Maksude Kurt Fidan, “Ana Tanrıçalardan Bakire Meryem’e: Kadının Mitolojik Öyküsü”, *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı- IV* (2013), 936.

⁵⁹ Genellikle Hristiyanlıkta tesbih geleneği ilk Haçlı Seferleri sonrasında XII. Yüzyıldan itibaren Aziz Dominikle başlatılır. Aziz Dominik’in savaşı sırasında Kutsal Meryem ona görünmüş ve tesbih vererek tesbihle nasıl dua edeceğini öğretmiştir. Ancak IV. Yüzyıldan beri özellikle manastır çevrelerinde tesbih kültürünün var olduğu söylenir. Kürşat Demirci, “Tesbih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2011), 40/532. Ayrıca tesbih duasının mahiyeti için bk. Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*, 142.

⁶⁰ Cistercien/ Sistersiyen Tarikatı Aziz Benedict kurallarını ilke alarak kurulmuş ve tarikat fertleri Aziz Benedict gibi yaşamayı erdem kabul etmişlerdir. Bk. Asiye Abdurrahmanoglu, “Sistersiyen Tarikatı’nın Altın Çağı, Yapısı ve İşleyişi” *Journal of Universal History Studies* 6/1 (2023), 1-18.

⁶¹ 13.yyda Aziz Dominik tarafından kurulmuş ve onun adına nispetle Dominicainler/Dominikenler olarak adlandırılmışlardır. Aziz Dominik, imanının tehlikede olduğundan hareketle insanlara Katolik inancını vaaz edecek insanlardan oluşan bir örgütlenme gerçekleştirmiştir. Durmuş Arık, *Kavram Atlası Dinler Tarihi I* (Ankara: Gazi Kitabevi, 2020), 109.

⁶² Aydın, “I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi”, 15.

⁶³ Aydın, “I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi”, 14.

⁶⁴ Boettner, *Roman Catholicism*, 150.

almaktadır.⁶⁵ Katolik dindarları arasında yaygınlığını koruyan Meryem'in aracılığı istenilen Meryem Ana'ya Tesbih Duası şöyle yapılmaktadır:⁶⁶

Kutsal Tesbih Duasının Meryem ve İsa ile ilgili Kutsal Kitap'ta geçen olaylarından ilki okunur. Sonrasında "Göklerdeki Pederimiz" duası ve 10 defa "Selam Sana Duası" söylenir:

Selam sana, Allah'ın en sevgili kulu Meryem, Rab seninledir, kadınların en mübareği sensin ve mübarektir senin evladın İsa. Azize Meryem, Mesih'in annesi, biz günahkârlar için şimdi ve ölüm saatimizde dua eyle. Âmin.

Duaya "Peder'e, Oğula ve Kutsal Ruh'a Duası" ve "Sağ Ol Kraliçe / Selam Kutsal Kraliçe Duası" ile devam edilir:

Peder'e, Oğula ve Kutsal Ruh'a şan ve şeref olsun, ezelde olduğu gibi şimdi, her zaman ve ebediyete kadar. Âmin.

Sağ ol Kraliçe, merhametli annemiz, hayatımız, aşkımız ve ümidimiz sensin. Bizler cennetten kovulmuş olan Havva'nın evlatları, sana yalvarıyoruz. Bu dünya da gözyaşı dökerek ve sızlanarak seni hasretle özleyorsun. Bizim için şefaatte bulunan annemiz, merhametli gözlerini bize çevir ve bu gurbet ülkesinden sonra bizleri oğlun Mesih İsa'ya kavuştur. Ey Merhametli, ey şefkatli, ey Tatlı Bakire Meryem!

Sonrasında, "Sevin Ey Meryem" veya "Meryem Ana'ya Yakarışlar" okunur.⁶⁷ "Son Dua" ile de sona erdirilir.

Katolik kilisesinde oldukça önem arz eden Meryem Kültü ve Meryem'e tapınma konusu II. Vatikan Konsilinde bir kez daha yenilenmiştir. Meryem'in gökte olduğu⁶⁸, her an bir kurtarıcı ve arabulucu olarak tehlike ve sıkıntı içindeki kardeşlerine yardımını sürdürdüğü bu konsil de ifade edilmiştir.⁶⁹ Böylece II. Vatikan Konsili 21 Kasım 1964'de yayınlanan Lumen Gentium İnanç İlkeleri içinde Meryem yerini almıştır.⁷⁰ Ayrıca Konsilin sonunda Papa VI. Paul, Meryem'i "Kilise Annesi" olarak kabul eden dogmatik bir yasa ilan etmiştir.⁷¹ II. Vatikan Konsili, Meryem'i "Tanrı Annesi" özelliğiyle yeniden nitelendirirken; Hristiyanların, zor durumda kaldıklarında

⁶⁵ Aydın, "I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi", 15.

⁶⁶ Hristiyan cemaatler için Aziz Pavlus Katolik Kilisesi (Konya) tarafından hazırlanan "Meryem Ana'ya Tesbih Duasının olayları adlı" kitapçık, 4.

⁶⁷ "Meryem Ana'ya Tesbih Duasının olayları" adlı kitapçık, 25-31.

⁶⁸ John Reumann, "Mary", 9/251.

⁶⁹ Vatican.va (VV), "Documents of the Second Vatican Council" (Erişim 3 Mart 2023). Aynı konu için bk. Aydın, "I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi", 14-15.

⁷⁰ Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, (Ankara: 1995), 62-63.

⁷¹ Aydın, *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*, 66.

daima Meryem'e yöneldiklerini de onaylamaktadır. Bu duaya Katolik Kilisesinde “*Sub Tuum Praesidium / Senin Korumana Sığınırız Duası*” adı verilmektedir.⁷²

Hristiyan mezheplerinde ise Meryem'e farklı statüler tanınmışsa da her kilisede dua ve ibadette Meryem'in önemli bir yeri vardır. Meryem'in resim ve heykellerine mabetlerinde yer veren Ortodokslar, Meryem'e “Ey Tanrı Anası, kararmış ruhumun ışığı, tek ümidim, koruyucum ve sığınagım, bize biricik oğlunun bedeni ve kanına katılma imkânı verdiğin için sana sonsuz şükürler olsun. Kalp gözümüzü aç, bana hayat ver, günahlarımı ve kusurlarımı bağışla.” şeklinde dua etmektedirler. Kutsal kabul edilip şifa verdiğine ve koruyucu gücüne inanılan Vefa'daki Meryem Ana Ayazmasını ziyaret edenlerde ayazmanın suyunu içip, vücuduna sürerek dileklerinin kabul edildiğine ve şifa bulduğuna inanmaktadırlar.⁷³

Protestanlığın genelinde ise Ona diğer Hristiyan mezhepleri kadar aşırı önem verilmemektedir. Mariyolojiden ziyade Kristoloji daha ön plandadır. Günümüz Protestanlarının çoğuna göre Tanrı ile insan arasında bir aracı kabul etmek dinen doğru kabul edilmemektedir. Mucizelerin, yadigarların, vizyonların, ziyaret yerlerinin bir önemi yoktur. Ölmüş biri için yapılan duaları kabul etmedikleri için Meryem'e yapılan dualar da reddedilir. Protestanlık içinde tamamen Meryem'den kopan bu inanışın yanında dua kitaplarında Meryem'e yer veren ve her akşam duasında *Magnificat*'i (şükran ilahisi)⁷⁴ okuyan bir grupta yer almaktadır. Bu nedenle denilebilir ki, Protestanlar, genelde onun günahsızlığı ve göğe yükselişini kabul etmiyor olsalar bile, en azından belli bir kısmı Meryem'i dünyanın en asil kadını olarak görmeye ve saygı göstermeye devam etmektedir.⁷⁵

Buraya kadar Hristiyanların günlük yaşamlarındaki dualarında İsa'ya ve Meryem'e yönelen, onların kurtarıcı yönlerine vurgu yapılan, şefaatleri istenilen dua örneklerine yer vermeye çalıştık. Hristiyanların günlük yaşamları dışında ibadetlerinde ve bayramlarında yer alan dua örneklerini incelediğimizde de İsa ve Meryem'in duadaki konumu değişmemektedir. Bu dua örneklerinde de kötülüklere ve günahlara karşı koruyucu, maddi-manevi hastalıkları iyileştiren, iyilikte bulunan İsa ve Meryem figürlerini görmekteyiz. Hristiyan ibadet ve bayramlarında yer alan dua örneklerinden sadece bir kısmına burada yer vererek İsa ve Meryem'in Hristiyan dualarındaki bu konumunu okuyucuya bırakmaktayız.

⁷² Aydın, “İ. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi”, 16-17. Ayrıca bk. CatholicLink (C.L), “Sub Tuum Praesidium Meryem'e Bilinen En Eski Dua”(Erişim 4 Şubat 2024)

⁷³ Ersoy Soydan, “İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması”, *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu* (2013, 2014), 650; Yitik, “Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi”, 65-66.

⁷⁴ *Magnificat* (Luka 1/46-55) ilahisi, Meryem'in Kutsal Kitapta yer alan duası olarak geçmektedir. Bk. Katolik Kilisesi Din ve Ahlak İlkeleri (Özet), 147; 165.

⁷⁵ Tümer, *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*, 143-150; Yitik, “Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi”, 63-64.

2.1. Vaftiz duası

Türk Ortodoks Patrikhanesi'nin Vaftiz⁷⁶ Töreni uygulamalarında okudukları dualarda üçlü birlik içinde İsa'nın da adının geçtiği sığınma ifadeleriyle başlar. İlk olarak vaftizden önce, papaz vaftiz olacak kişiye dönerek üç defa şöyle dua eder;

“Babanın, oğulun ve Kutsal Ruh'un adına şimdi daima ve ebetlere dek. Âmin” der ve elini vaftiz olanın başına koyar ve şu duayı okur:

Ey gerçekliğin Rab Tanrısı! Elimi senin ve biricik oğlun ve Kutsal Ruh'un adına sığınarak, kanatlarının gölgesi altında korunmaya mazhar olan bu kulunun üstüne koyuyorum. Gerçek Tanrı yalnız sen ve biricik oğlun Rabbimiz İsa Mesih ve Kutsal Ruh'un olduğunu tanıyıp bilmesi için bu kulundan eski aldanişı uzaklaştır ve bunu, sana olan iman, ümit ve sevgi ile doldur. Buna hep emirlerin üzere yürümesini nasip eyle. Çünkü, insan bunları işlerse, bunlarla yaşayacaktır...senin ve sevgili oğlun Rabbimiz İsa Mesih'in (İİSUS HRİSTOS) ve ömür bağışlayan Ruh'unun kutsal adı bunun üstünde ünlenin...Babanın Oğulun ve Kutsal Ruh'un şimdi daima ve ebetlere dek. ÂMİN⁷⁷

Bu törende diyakoz tarafından okunan barış yakarışı ise şöyledir;

...Ey Ulu Tanrı! Bağışla bizi yardımın altına al, kurtar, koru ve acı. Kutsal, lekesiz, Tanrı doğuran ve daima bakire kalan Meryem'in şefaatleri ile, hep kutsallarla beraber kendimizi ve birbirimizi hatırlayarak bütün ömrümüzü Mesih Tanrı'ya teslim edelim. Çünkü her saygı ve tapınma sana yakışır. Baba'ya Oğula ve Kutsal Ruh'a şimdi, daima ebetlere dek. ÂMİN⁷⁸

Eski Ahit'teki anlatılar hem bireylerin hem de toplumun bir bütün olarak cezalandırıldığını göstermektedir. Özellikle toplu cezalandırmada masum ve günahkâr bireyler arasında bir ayrımın yapılmadığı görülmektedir. İşlenen günahın hiçbir sorumluluğunu taşımayan bireyler, sonuçta acılara maruz kalmışlar ve cezalandırılmışlardır. Ayrıca, günahın miras alınması ve nesiller boyunca aktarılması metinlerde bulunan bir diğer unsurdur. Buna göre, bir atanın işlediği günahın laneti ve etkileri o aileyi kuşaklarca takip edebilmektedir. Bu tür günahlar genellikle putperestlik, itaatsizlik ve Tanrı ile yapılan anlaşmanın ihlaliyle bağlantılıdır.

2.2. Hasta Yağlama Duası

Bir Hristiyan ciddi bir hastalığa tutulduğu zaman ona uygulanacak olan “hastaları yağlama” sakramentini yönetmek için papaz çağırılır. Sakrament için gerekli

⁷⁶ Vaftiz günahlardan temizlenmenin, Hristiyanlığa girişin simgesidir. Bunun için çocuklar ve Hristiyanlığı din olarak seçen yetişkinler bu dine vaftizle kabul edilir. Vaftiz sırasında bebek ya üç defa suya sokulur veya üzerine üç kere su serpilir. Katolik, Ortodoks ve Protestanlarda yerine getirilen bir sakramenttir/ ibadettir. Bk. Mehmet Aydın, “Hristiyanlık”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 1998), 17/349.

⁷⁷ Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 153.

⁷⁸ Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 157.

malzemeler hazırlanır, hastanın ailesi de yanında yer alır.⁷⁹ Hastanın bulunduğu odaya girerken papaz şöyle der: “-Selamet bu ev ve bu evde oturan herkes üzerine olsun.”

Beyaz bir cübbe ve mor bir boyun atkısı giyen papaz masanın üstüne kutsal yağı koyar ve İsa’nın gerili bulunduğu haç figürünü öpmesi için hastaya uzatır. Sonra ilahi söyleyerek haç çıkartır. Eğer hasta günah çıkarttırmak isterse, papaz onu dinler ve günahını çıkarır. Ardından şöyle söyler:

“-İmdadımız yeri göğü yaradan Rabb’in ismindedir.” Rab seninle ve senin ruhunla beraberdir. Rabbe dua edelim.

Ey Rabbimiz İsa Mesih! Ben elbette sadece bir insanım, sen benimle beraber bu eve sonsuz iyiliğin, ilahi hayır ve duaların, sükûnetin, aktif bir merhametin ve sürekli bir sağlığın girmesini sağla. Bu evden şeytanları uzaklaştır ve burasını meleklerle doldur... ÂMİN.

Hastanın yağlanması anında papaz sağ elini hastanın başına sürerek şöyle der:

Baba, oğul ve kutsal ruh adına elimizi başına koymakla Tanrının annesi yüce Bakire Meryem’in ve kocası Yusuf ‘un, tüm kutsal meleklerin, baş meleklerin, Patriarkların (Tufan sonrası gelen ilk peygamberler), peygamberlerin, havarilerin, şehitlerin, günah çıkarıcıların, bakirelerin ve tüm azizlerin yalvarışıyla şeytanın bütün etkisi seni terk etsin. ÂMİN.

Sonra papaz şunları söyler:

Ya Rab! Acı. Ey Mesih! Acı.

Ya Rab! Acı.

Ya Rab biz günaha boyun eğmiyoruz, bizi kötülükten kurtar. Bu hasta kulunu koru. O senden bunu istiyor Tanrım. Ona sağlık ver ve yardımını esirgeme Ya Rab. Onun için Rab ve ele geçirilmez bir kale ol. Düşmana karşı bir sığınak ol. Öyle ki düşman onun üzerine hiçbir etki yapamasın. Şeytan ona yaklaşmaya cesaret edemesin. Ya Rab! Duamı işit. Feryadım sanadır. Onunla ve ruhuyla beraber ol Ya Rab! ÂMİN.⁸⁰

2.3. Tövbe/ Confession Duası

Kiliseye tövbe için gelen kişi İsa’nın vekili kabul edilen papazın önünde günahlarını itiraf eder:⁸¹

...Geçmiş hayatımda birçok günah işledim. Ben tüm bu günahlardan dolayı Tanrı’dan ve Ey Pederim sizden eğer beni layık görürseniz af, tövbe ve aklanmamı istiyorum. Bu benim hatamdır. Tanrımız Rabb’in beni bağışlaması

⁷⁹ Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 193.

⁸⁰ Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 193-196

⁸¹ Tövbe yerine kullanılan bir de reconciliation/uzlaşma kavramı vardır. Tövbe sakramenti, biri tövbe eden, diğeri de tövbeyi idare eden rahip yönünden iki özellik ihtiva eder. İşte bu iki şeyin birleşmesi uzlaşma ve inayet halini alır. Bk. Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 197.

için ben Bakire Meryem'e, baş melek Aziz Michael'e, Aziz Vaftizci Yahya'ya, aziz havariler Petrus ve Pavlus'a, tüm azizlere ve size yalvarıyorum Ey Pederim.

Papazın şu cümleleriyle itiraf sona erer:

...Rabbimiz İsa Mesih'in çektiği acılar, Bakire Meryem'in ve tüm azizlerin saygınlıkları, hepsi sizi destekleyecek ve günahlarınızın affında yardımcı olacak. Sizdeki inayeti atıracaklar ve sizi ebedi hayata ulaştıracaklar. ÂMİN.⁸²

Daha önce ele alındığı üzere, kefareterimi Yeni Ahit'te geçmemektedir. Bunun yerine kullanılan "aklama" ve "barışdırma" gibi kelimeler İsa'nın görevi hakkında birkaç fikir vermektedir. İsa'nın insanlar için öldüğü fikri Hristiyan teolojisinin ve Yeni Ahit'in temelini oluşturmaktadır. Özellikle kefareter düşüncesi Pavlus'un mektuplarında İncillerde olduğundan daha baskın bir şekilde görülmektedir. Pavlus, İncillerdeki öğretileri ilerleterek İsa'nın ölümü üzerinden bir okuma yapmakta ve teolojisini İsa'nın insanlık ve Tanrı arasındaki rolüne dayandırarak oluşturmaktadır. Bu konular çerçevesinde, çalışmamızın bu bölümünde önce Sinoptik İnciller daha sonra Pavlus'un Mektupları ele alınacaktır. Yuhanna İncili'nin kefareter görüşüne yönelik anlatılar içerip içermediği konusunda farklı düşünceler mevcut olduğundan dolayı çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır.

2.4. Noel Bayramında / Transfiguration Yapılan Dua

IV. asırdan itibaren İsa'nın doğumu kutlanmaya başlamıştır. Ancak bu kutlama, geleneğin verdiği belli bir tarihte yapılmamaktadır. Doğu kiliseleri 6 Ocak'ta, Batı kiliseleri de 25 Aralık'ta İsa'nın doğumunu kutlamıştır.⁸³

Bu kutsal gecede, gerçek ışıqla bizleri aydınlatan yüce Allah, sana yalvarıyoruz. Bu dünya da iman ışığında yürüyen bizlerin, bir gün yüceliğinin nurunda, sonsuz mutluluğa kavuşmamızı sağla. Bunu seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁸⁴

2.5. Paskalya Bayramında Yapılan Dua

İsa'nın öldükten sonra dirilişi ayininde⁸⁵ yapılan bir başka dua örneği;

Her şeye kadir Allah, ölüme karşı zafer kazanmış olan Oğlunu bu dünyadan yanına alıp yücelttin. Bütün ölmüş kardeşlerimizin onun zaferini paylaşmalarını ve onların yaratıcısı ve kurtarıcısı olan seni yüz yüze görmelerini ve ebediyen

⁸² Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, 205-206.

⁸³ Mehmet Aydın, "Noel", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: 2005), 560.

⁸⁴ *Kutsal Ayinin Kitabı*, (İstanbul: Ohan Matbaacılık, 1997), 59.

⁸⁵ Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek mezara konuluşunun üçüncü günü dirilmesi anısına yapılan yortudur. Batı kiliselerinde 22 Mart- 25 Nisan da kutlanır. Bk. Mehmet Aydın, "Paskalya", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: 2005), 599.

yüceltmelerini sağla. Bunu seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁸⁶

2.6. Pentekost Bayramında Yapılan Dua

Kutsal Ruh'un havariler üzerine inişinin hatırasına Paskalyadan 50 gün sonra 7. pazar günü kutlanır. Hristiyan kilisesinin kuruluş anı olarak kabul edilir.⁸⁷

Allah'ım, bugün kutladığımız Kutsal Ruh'la Kilisenin kutsallığını bütün ülkelerde gerçekleştiriyorsun. Yeryüzünü Kutsal Ruh'un nimetleriyle doldur ve Kilise'nin ilk günlerinde gerçekleştirmiş olduğun kurtuluş eserini, sana iman edenlerin kalplerinde devam ettir. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁸⁸

2.7. Meryem Ana'nın Göğe Alınması Bayramında/ Assomption Yapılan Dua

Ebedi ve her şeye kadir olan Allah, Oğlunun annesi, günahsız doğmuş Azize Meryem'i bedeni ve ruhuyla birlikte cennete kavuşturdu; sana yalvarıyoruz: Meryem Ana'nın mutluluğunu paylaşabilmemiz için, her zaman gökteki nimetlere bağlı kalmamızı sağla. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁸⁹

2.8. Meryem Ana'nın Doğum Gününde Yapılan Dua

Merhametli Allah, sana yalvarıyoruz: tükenmeyen nimetlerini bize her zaman bağışla. Özellikle bugün Oğlunun annesi Aziz Meryem'in doğum gününü kutlayan bizlerin huzur, mutluluk ve sevinç içinde yaşamasını sağla. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁹⁰

2.9. Meryem Ana'nın Günahsızlığı İçin Yapılan Bayramda Dua

Allah'ım, doğuştan günahsız ve tertemiz olan Bakire Meryem aracılığıyla Oğluna, kendisine layık bir mesken hazırladın. Madem ki oğlunun gerçekleşeceği kurtuluş eseri karşısında, Meryem Ana'yı her türlü günahtan korudun, bizi de günahlarımızdan arıt ve bir gün ebedi hayata kavuşmamızı sağla. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁹¹

⁸⁶ *Kutsal Ayinin Kitabı*, 986.

⁸⁷ Mehmet Katar, "Hristiyanlık'ta Kilise Takviminin (Kilise içerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması", *Dini Araştırmalar* 3/8 (Eylül-Aralık 2000), 25.

⁸⁸ *Kutsal Ayinin Kitabı*, 373.

⁸⁹ Meryem'in bedeninin Melekler tarafından göğe çıkarıldığı günün anısına 15 Ağustos'ta kutlanır. Bk. *Kutsal Ayinin Kitabı*, 941.

⁹⁰ Meryem'in doğum günü olarak 8 Eylül de kutlanır. Bk. *Kutsal Ayinin Kitabı*, 947.

⁹¹ Meryem'in günahsız olarak doğması anısına 8 Aralık'ta kutlanır. Bk. *Kutsal Ayinin Kitabı*, 997.

2.10. Müjde Bayramında/ Annunciation Yapılan Dua

Yüce Allah, isteğin gereğince, ebedi kelamın Bakire Meryem'den insan bedeni aldı. İmanla, Kurtarıcımızın gerçek Allah ve gerçek insan olduğunu kabul eden bizleri, onun ilahi hayatına katılmaya layık kıl. Bunu, seninle ve Kutsal Ruh'la birlikte şimdi ve ebediyen hükmeden Oğlun Rabbimiz Mesih İsa'nın adına senden dileriz. ÂMİN.⁹²

Hristiyan dini bayramlarında ve kutlamalarında yapılan duaları bu kadarıyla sınırlamak mümkün değildir. Ama biz bu kadarının örnek teşkil etmesi açısından yeterli olduğunu düşünüyoruz.

Sonuç

Hristiyanlıkta “Tanrı’dan uzaklaşma” olarak görülen günah, Tanrı’yla insan arasındaki ilişkinin bozulmasına sebep olmuştur. Bu bozulan ilişkinin yeniden onarılmasını sağlayan, Tanrı ile insanı yeniden bir araya getiren, mutlak kurtarıcı İsa’dır. Hristiyanlar, günahları için çarmıha gerilerek kendini feda eden İsa’nın mutlak kurtarıcı vasfının yanında Tanrı katında önemli bir yeri olduğuna inandıkları kutsal kabul edilen kişilerin de yardımını talep etmekten uzak durmamışlardır. Hristiyanların bu günahlarından kurtuluş düşüncesinin temeli ise inananların birbirine olan bağlılıklarına dayanmaktadır. Buna göre biri günah işlediğinde diğerine zarar verdiği gibi biri iyilik yaptığında diğerine fayda sağlamaktadır. Tıpkı İsa’nın Âdem’in bütün insanları etkileyen günahından yine bütün insanları kurtarması buna örnektir. Yeryüzünde bulunanlar birbirlerine ve Arafta bulunanlara dua ederken, cennette Tanrı’yla birlikte olup herhangi bir arınmaya ihtiyacı olmayanlar; İsa, Meryem Ana ve aziz/azizelerle birlikte yaşayanlar ise ara buluculuk/şefaate ederek yeryüzündeki inananların kurtuluşu için dua etmektedirler.

Hristiyanlıkta “kurtarıcı ve şefaateci” kavramı zamanla içinden çıkılmaz bir boyuta ulaşmaya başlamış; önceleri kurtarıcı olarak sadece İsa görülürken, daha sonra buna Kutsal Ruh, Meryem, azizler/azizeler de eklenmiş ve onların şefaatlerine başvurularak günahlardan kurtuluş düşüncesi Hristiyan’ın ibadet yaşamında da etkisini göstermeye başlamıştır. Hristiyan ibadetinin merkezinde yer alan İsa, günahları sebebiyle Rabb’in huzuruna kendi başına ve aracısız çıkamayan insana aracılık etmektedir. Artık dualar İsa’nın adıyla başlamaktadır. İsa’nın aracı ilân edilmesiyle başlayan süreç doğal olarak İsa’yı dünyaya getiren kadının yani Meryem’in de aracı kılınmasına kadar ilerletilmiştir. Meryem; Hristiyanlar için artık düşmanlara ve şeytanlara karşı koruyucu, günahları ve kusurları bağışlayıcı, şifa veren, iyilikte bulunan, kendisine dua eden kimseleri yargı günü şefaati ile koruyan biridir. Meryem’e olan saygı ve sevgi,

⁹² Cebraîl’in Meryem’e İsa’nın doğumunu müjdelemesi günü 25 Mart’ta kutlanır. Bk. Kutsal Ayinin Kitabı, 908.

zamanla ele avuca sığmaz bir boyuta ulaşmıştır. Bu saygı ve sevginin ölçsüzlüğü; daha sonraları insanların onu kutsallaştırarak bir Meryem kültü ortaya koymalarına, Tanrı'nın katında özel bir yeri ve önemi olduğuna inandıkları aziz ve azizeleri de şefaati istenilenler arasına katmalarına sebep olmuştur.

Sonuç olarak, bütün bunlar göstermektedir ki Hristiyanlar ebedi kurtuluş için mutlaka bir şefaatchiye ihtiyaç duymaktadırlar. Bu inanç doğrultusunda bir kişinin şefaatchisi olmadan kurtulması ise mümkün gözükmemektedir. Şefaate fikri; zamanla Hristiyan ibadet ve dualarına da etki etmeye başlamış, günümüze kadar ulaşan bu usul Hristiyanlık âyinleri içinde dualarda ve ilahilerde etkisini göstermeye de devam etmektedir.

Kaynakça

- Abdurrahmanoğlu, Asiye. "Sistersiyen Tarikatı'nın Altın Çağı, Yapısı ve İşleyişi". *Journal of Universal History Studies* 6/1 (2023), 1-18.
- Açıklamalı Kutsal Kitap. Yeni Yaşam Yayınları. İstanbul: 2010.
- Akalın, Kürşat Haldun. "Göğün Kraliçesi İsis'in Geri Dönüşü: Hristiyanlıkta Meryem Ana Tapınması". *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İlahiyat Tetkikleri Dergisi (İLTED)* 45 (2016), 81-107.
- Alıcı, Mustafa. "Şefaati". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 38/411-412. İstanbul: TDV Yayınları, 2010.
- Arık, Durmuş. *Kavram Atlası Dinler Tarihi I*. Ankara: Gazi Kitabevi, 2020.
- Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005.
- Aydın, Mehmet. *Hristiyan Genel Konsilleri ve II. Vatikan Konsili*. Konya: 1991.
- Aydın, Mehmet. *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*. Ankara: 1995.
- Aydın, Mehmet. "I. İznik ve Efes Konsilleri Doğrultusunda Hristiyanlıkta Hz. Meryem Kültünün Gelişimi". *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi* 20 (2015), 9-18.
- Aydın, Mehmet. "Hristiyanlık". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 17/348-353. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Boettner, Loraine. *Roman Catholicism*. New Jersey: 1962.
- Cilacı, Osman. *Psiko-sosyal Açından İlahi Dinlerde Dualar*, Konya: Arı Basımevi, 1982.
- Demirci, Kürşat. "Tesbih", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 40/532-553. İstanbul: TDV Yayınları, 2011.
- Dolabani, Rahip Hanna. *Azizlerin Şefaati*. İstanbul: 1999.
- Erbaş, Ali. *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*. İstanbul: Nun Yayıncılık, 1998.
- Gündüz, Şinasi. *Pavlus Hristiyanlığın Mimarı*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2004.
- İannitto, P. Luigi. *Hristiyan İnanıcı Kutsal Kitaplara, Kilise Babaları ve Belgelerine Göre Açıklanan Hristiyan Gerçekleri*, çev. Leyla Alberti. İstanbul, 1994.
- Kahraman, Ferruh. *İtikadi Açından Hristiyanlık ve İslamiyet'te Günah*. İstanbul: Rağbet Yayınları, 2011.
- "Katolik Kilisesi Din ve Ahlak ilkeleri (Özet)", çev. Dominik Pamir. İstanbul: 2006.
- Kutsal Kitap: Eski ve Yeni Antlaşma (Tevrat, Zebur İncil)*. İstanbul: Kitabı Mukaddes Şirketi - Yeni Yaşam Yayınları, 2014.
- Kutsal Ayinin Kitabı*, Ohan Matbaacılık, İstanbul, 1997.
- Kurt Fidan, Maksude. "Ana Tanrıçalardan Bakire Meryem'e: Kadının Mitolojik Öyküsü", *II. Türkiye Lisansüstü Çalışmalar Kongresi Bildiriler Kitabı- IV*, (2013), 927-944.
- Küçük, Mehmet Alparslan. "İkonografiden İnanca 'İsa Mesih'in Dirilişi/ Paskalya' Süreci". *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 3/8 (2016), 230-274.
- Meryem Ana'ya Tesbih Duasının Olayları. Aziz Pavlus Katolik Kilisesi, Konya.
- Maisch, Ingrid. "Salvation". *Encyclopedia of Theology*. ed. Karl Rahner. 1499-1506. New York: 1975.
- Michel, Thomas. *Hristiyan Tanrı Bilimine Giriş, (Dinler Tarihine Katkı)*. İstanbul: Sak Ofset Yayınları, 2012.
- Miller, William M. *Mesih İnanlılarının İnanç ve Uygulamaları*. İstanbul: Müjde yayıncılık.
- Musa, Kâmil. *Neden Kurban?* İzmir: Sevgi Yayınları.
- Polat, Kemal. "Hristiyan Kurtuluş Öğretisinde İsa Vasiyetiyle Kurtuluş". *Ekev Akademi Dergisi* 10/27 (2006), 183-202.

- Potts, J. Manning. *Yukarı Oda Ferd ve Ailelere Mahsus 20 Günlük İbadet*. çev. Harriet Nilson. İstanbul: 1963.
- Reumann, John. "Mary". *The Encyclopedia of Religion*. ed. Mircea Eliade. 9/249-252. New York: 1987.
- Soydan, Ersoy. "İstanbul Ayazmaları ve Bir İnanç Merkezine Dönüşen Meryem Ana Ayazması", *Uluslararası İstanbul Tarihi Yarımada Sempozyumu* (2013, 2014), 645-651.
- Tarakçı, Muhammet. "Nestorius ve Kristoloji", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 1/19 (2010), 215-241.
- Taşpınar, İsmail. "I. İznik Konsili (325) ve İslam Kaynaklarındaki Yeri", *M.Ü ilahiyat Fakültesi Dergisi* 26 (2004/1), 23-44.
- Tümer, Günay. *Hristiyanlık ve İslam da Hz. Meryem*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2011.
- Tümer, Günay-Küçük Abdurrahman. *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları, 2.baskı, 1993.
- Troll, Christian W. *Müslümanlar Soruyor Hristiyanlar Yanıtlıyor*. çev. Robert Kaya, İstanbul: Sent Antuan Kilisesi.
- Yitik, Ali İhsan. "Hz. Meryem ve Efes-Meryem Ana Evi". *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2000), 55-70.
- Jacob, Xavier. *Sorabilirmiyiz? Hristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*. İstanbul: 2015.
- Jomier, J. *İsa Mesih'in Hayatı*. İstanbul: 1984.
- P.A.P, Pietrelçinalı Aziz Pio, "Dualar", Erişim 8 Şubat 2024. <https://www.padrepio.catholicwebservices.com/TUR/TURDualar.htm>
- C.L, CatholicLink. "Sub Tuum Praesidium Meryem'e Bilinen En Eski Dua", Erişim 4 Şubat 2024. <https://catholic-link.org/images/sub-tuum-praesidium-the-earliest-known-prayer-to-mary/>
- V.V, Vatican.va. "Documents of the Second Vatican Council" Erişim 3 Mart 2023. https://www.vatican.va/archive/hist_councils/ii_vatican_council/documents/vatii_const_19641121_lumen-gentium_en.html.